

УДК 325.2(450)«1921/1939»

В. У. Коваль

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

**ТВОРЧЫЯ І АДУКАЦЫЙНЫЯ ПРАЕКТЫ БЕЛАРУСАЎ
У ІТАЛІІ (1921–1939 ГГ.)**

У артыкуле прааналізавана дзейнасць беларускіх студэнтаў у каталіцкіх навучальных установах Рыма, прыведзены факты творчай кар’еры беларусаў у Італіі. Беларускі оперны спявак Павел Пракапеня рэгулярна выступаў з канцэртамі ў італьянскіх гарадах, плануючы папулярна-заваць беларускую народную музычную культуру праз радыёзапісы ў Рыме. Ксяндзы-беларусы вучыліся ў Папскім Грыгарыянскім універсітэце і Папскім усходнім інстытуце ў Рыме. Беларускія католікі вылучаліся сваёй актыўнай грамадскай дзейнасцю, удзельнічалі ў міжнародных студэнцкіх арганізацыях, у 1926 г. дабіліся аўдыенцыі ў Папы Рымскага Пія XI. Беларускія ксяндзы ў Італіі адкрыта заяўлялі пра дыскрымінацыю беларусаў-католікаў у Польшчы, што прыводзіла да палітычных канфліктаў з палякамі на міжнародным узроўні. У артыкуле вызначана роля міжнароднага супрацоўніцтва беларусаў у Італіі. Пры падтрымцы нямецкага пасольства пры Ватыкане ксяндзы-беларусы планавалі адчыніць Беларускую духоўную семінарыю у Рыме. Праект семінарыі не быў рэалізаваны, аднак стаў чарговай спробай стварэння беларускай вышэйшай навучальнай установы за мяжой у міжваенны перыяд.

Ключавыя словы: беларускі эмігрант, беларуская эміграцыя, беларуская дыяспара, Італія, каталіцкі касцёл, музычная культура.

Для цытавання: Коваль В. У. Творчыя і адукацыйныя праекты беларусаў у Італіі (1921–1939 гг.) // Труды БГТУ. Сер. 6, История, философия. 2023. № 2 (275). С. 51–54. DOI: 10.52065/2520-6885-2023-275-2-9.

V. U. Koval

Belarusian State Technological University

**CREATIVE AND EDUCATIONAL PROJECTS
OF BELARUSIANS IN ITALY (1921–1939)**

This article analyzes the activity of Belarusian students in the higher Catholic institutions of Rome. Some facts about the creative career of Belarusians in Italy are presented. Belarusian opera singer Pavel Prokopenya regularly gave concerts in Italian cities. He planned to popularize the Belarusian folk musical culture as his own radio recordings in Rome. Belarusian priests studied at the Pontifical Gregorian University and the Pontifical Oriental Institute in Rome. They carried out the active public work, participated in the international student organizations. Belarusian Catholics achieved an audience with Pope Pius XI in 1926. Belarusian priests in Italy openly described the situation of religious discrimination against Belarusian Catholics in Poland, which led to the political international conflicts. The article provides the role of the Belarusian international cooperation in Italy. Belarusian priests in Rome planned to open a Belarusian theological seminary in Rome with the support of the German Embassy in the Vatican. The seminary project was not realized. This project was another attempt to organize a Belarusian higher education institution abroad during the interwar period.

Keywords: Belarusian emigrant, Belarusian emigration, Belarusian diaspora, Italy, Catholic church, musical culture.

For citation: Koval V. U. Creative and educational projects of Belarusians in Italy (1921–1939). *Proceedings of BSTU, issue 6, History, Philosophy*, 2023, no. 2 (275), pp. 51–54. DOI: 10.52065/2520-6885-2023-275-2-9 (In Belarusian).

Уводзіны. У айчыннай гісторыі міжваенны перыяд вызначыўся фарміраваннем сталай эміграцыйнай хвалі беларускага насельніцтва з тэрыторыі Заходняй Беларусі, якая з 1921 г. па 1939 г. уваходзіла ў склад Другой Рэчы Паспалітай. Найбуйнейшыя цэнтры палітычнай і эканамічнай эміграцыі вылучыліся яшчэ ў пачатку 1920-х гг., значны ўплыў на іх фарміра-

ванне аказалі спрыяльная эканамічная кан’юнктура, прававая падтрымка эмігрантаў, крэдытныя праграмы і адметнасці ўнутранай палітыкі дзяржаў-рэцыпіентаў. У міжваенны перыяд эміграцыя беларусаў у Італію не мела масавага характару, аднак асобныя беларускія арганізацыі Рыма пакінулі значны след у гісторыі нацыянальнай дыяспары.

Італію сярод іншых еўрапейскіх краін у 1920–1930-я гг. вылучаў высокі ўзровень культурнага развіцця і актыўная дзейнасць каталіцкага духавенства, таму таленавітыя і ініцыятыўныя беларусы праявілі сябе ў Рыме ў галіне мастацтва і пакінулі след праз дзейнасць рэлігійных ўстаноў і арганізацый.

Асноўная частка. Беларуская супольнасць у Італіі вылучалася сваімі смелымі ініцыятывамі, пра якія рэгулярна публікавалася інфармацыя на старонках віленскай прэсы і ў замежных перыядычных выданнях. Міжваенная Італія стала асноўным каталіцкім цэнтрам беларусаў замежжа. Ксяндзы-беларусы ў Рыме актыўна развівалі супрацоўніцтва з міжнароднымі каталіцкімі арганізацыямі, удзельнічалі ў грамадскім жыцці беларускай дыяспары, падтрымлівалі сувязі з метраполіяй.

Асобныя таленавітыя беларусы накіроўваліся ў Італію, каб развіць свае творчыя здольнасці, набыць адукацыю ў галіне мастацтва. У італьянскім асяроддзі беларусы не страчвалі сваёй нацыянальнай ідэнтычнасці, яны імкнуліся папулярываць беларускую музычную культуру за мяжой. Італьянскае бельканта («bel canto») – тэхніка віртуозных спеваў праславіла опернае мастацтва гэтай краіны на ўвесь свет. У Італію імкнуліся выехаць на вучобу маладыя спевакі з розных краін свету, бо там аформілася ўнікальная музычная школа, якая стварала выключных артыстаў для опернай сцэны.

Сярод творча адоранай моладзі ў Італіі вучыліся і выступалі таксама беларускія артысты. У літаратурна-навуковым часопісе «Калосьсе» былі апублікаваны матэрыялы пра беларускага таленавітага опернага спявака Паўла Пракапеню [1, 2], які вучыўся мастацтву выканаўцы оперных партый у Вене, Мілане і Рыме. Беларусь з італьянскай опернай школы абяцаў выдаўцам часопіса папулярываць нацыянальную культуру пры падтрымцы сваіх выкладчыкаў у Рыме: «Артыст запэўнівае, што канцэртуючы будзе даваць і рэпэртаў беларускі. Незадоўга – кажа – пачуецца з рымскага мікрафону нашыя родныя беларускія песьні» [1, с. 121]. Творчая кар’ера спявака была насычанай, ён меў сярод сваіх педагогаў і калег нямала знакамітых асоб з розных еўрапейскіх краін. Малады выканаўца атрымаў падтрымку свайго настаўніка, сусветна вядомага опернага спявака Яна Кепуры, які часта на канцэртах сам прадстаўляў публіцы Паўла Пракапеню.

Нягледзячы на тое, што беларускі бас-барытон Пракапеня П. выступаў у Аўстрыі, Швейцарыі, Германіі, Англіі, Францыі [2, с. 120], публіка запамінала яго талент выключна паспяховымі канцэртамі менавіта ў Італіі, дзе беларус выступаў дастаткова часта. «Толькі за два з

палавінаю гады перад рымскім мікрафонам даў 54 канцэрты, а ў Мілане, Нэаполі і іншых местах Італіі – 34 канцэрты» [1, с. 121], – пазначалася ў часопісе «Калосьсе». Оперны спявак-беларус праслаўляў нацыянальную культуру, звяртаючы ўвагу прафесійнай міжнароднай супольнасці на мелагучную беларускую народную песню.

Агульнае веравызнанне кансалідавала людзей, рэлігійныя ўстановы і арганізацыі аб’ядноўвалі іх агульнымі справамі. У Другой Рэчы Паспалітай у 1920-я гг. на тэрыторыі Заходняй Беларусі змянілася роля праваслаўнай царквы, яна згубіла сваю дамінуючую ролю ў грамадскім жыцці, як гэта было ў Расійскай імперыі. Польскія ўлады пачалі перадаваць будынкі царквы католікам з мэтай рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі паланізацыі. Польская нацыянальная ідэя павінна была аказаць непасрэдны ўплыў на калектыўную самасвядомасць беларусаў праз Рыма-каталіцкі касцёл.

Ускладняе гістарычнае даследаванне той факт, што значная частка беларускамоўных католікаў лічыла сябе палякамі, аднак сярод каталіцкага насельніцтва былі групы, якія прынцыпова адносілі сябе да беларусаў. Большасць праваслаўнага насельніцтва на беларускіх тэрыторыях не адносілі сябе да палякаў, аднак існавалі польскія праваслаўныя арганізацыі, якія спрыялі працэсу апалчвання. Напрыклад, у 1938 г. праваслаўныя палякі не перашкаджалі польскім адміністрацыйным уладам, калі тыя прынялі рашэнне і даручылі мясцовым органам разабраць у г. Гродна царкву Аляксандра Неўскага [3, с. 270]. Барацьба з праваслаўнымі будынкамі мела палітычную аснову, бо колькасць праваслаўных жыхароў рэзка скарачалася ў тым населеным пункце, дзе сабор перабудоўваўся ў касцёл.

У Другой Рэчы Паспалітай ажыццяўлялася не толькі пераследванне праваслаўнай царквы, але і каталіцкіх ксяндзоў, якія імкнуліся праводзіць набажэнствы па-беларуску ці нават выкарыстоўвалі беларускую мову ў гутарках з вернікамі. Барацьба супраць беларускай нацыянальнай ідэі ў каталіцкім асяроддзі разгарнулася даволі шырока, ксяндзы сутыкаліся з праблемамі нават у сітуацыі, калі дэманстравалі веданне беларускай мовы.

Вядомы ў беларускім каталіцкім асяроддзі ксёндз Ян Міхаіл Тарасевіч, які карыстаўся павагай і аўтарытэтам сярод беларусаў ЗША, таксама сутыкнуўся з дыскрымінацыяй з боку польскіх улад. Ксёндз Тарасевіч прыехаў са Злучаных Штатаў у вёску Клешнікі да брата, дзе пачаў гутарыць з вяскоўцамі па-беларуску, за што стараста афіцыйна запатрабаваў яго высялення за межы краіны (нягледзячы на амерыканскі пашпарт ксяндза з дзеючай польскай візай) [4, с. 96]. Знакамітага святара абвінавацілі ў шавінізме толькі

за выкарыстанне беларускай мовы ў побытавай камунікацыі, што дэманструе праблемную рэлігійную сітуацыю ў Заходняй Беларусі.

Беларускія студэнты ў Італіі набывалі адукацыю ў Папскім Грыгарыянскім універсітэце ў Рыме і ў Папскім усходнім інстытуце ў Рыме [5]. У вышэйшых каталіцкіх навучальных установах беларусы вывучалі філасофію, гісторыю царквы, кананічнае права і іншыя навукі. На падставе ліставання, якое захоўваецца ў Беларускам дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, можна зрабіць выснову, што сваёй высокай грамадскай актыўнасцю вылучыліся наступныя беларусы-ксяндзы ў Італіі: Станіслаў Глякоўскі, Антон Ройка, Францішак Чарняўскі [5]. Пералічаная група беларускіх ксяндзоў у 1925 г. нават выступіла з ініцыятывай зарэгістраваць сваю суполку ў Італіі ў Аб'яднанні беларускіх студэнцкіх арганізацый (цэнтральны орган міжнароднай арганізацыі дзейнічаў у Празе). Ініцыятыва была прынята, пасля гэтага пачалі развівацца кантакты паміж беларусамі ў Чэхаславакіі і ксяндзамі ў Італіі. Ксяндзы-беларусы ў Італіі Кулак К. і Чарняўскі Ф. у лістападзе 1925 г. прынялі ўдзел ва ўрачыстым святкаванні 1600-й гадавіны Нікейскага Сабора [6, с. 8]. Удзельнікі ўрачыстасці атрымалі права выступіць ад імя беларускіх католікаў, што мела палітычнае значэнне для нацыянальнай супольнасці.

Ксяндзы-беларусы ў Італіі спрабавалі развіваць нацыянальную ідэю за мяжой, яны імкнуліся арганізаваць у Рыме беларускі каталіцкі цэнтр. У 1924 г. пры падтрымцы нямецкага пасольства пры Ватыкане беларусы ў Італіі спрабавалі стварыць Беларускаю духоўную семінарыю ў Рыме, пра што адразу з'явіліся матэрыялы ў прэсе («Віленскі дзённік», «Сын Беларуса») [7, с. 1]. Ініцыятыва стварэння новай духоўнай семінарыі была негатыўна ўспрынята ксяндзамі-палякамі, якія супраціўляліся развіццю беларускай нацыянальнай ідэі сярод каталіцкага насельніцтва. Беларуская духоўная семінарыя ў Італіі так і не была адчынена, аднак дыскусіі аб стварэнні вышэйшай нацыянальнай ўстановы за мяжой працягваліся яшчэ да сярэдзіны 1930-х гг.

Актыўная грамадская пазіцыя беларусаў у Італіі асвятлялася на старонках віленскай беларускамоўнай прэсы. Газета «Беларуская Крыніца» нават аформіла асобную рубрыку пад назвай «Беларусы ў Рыме», матэрыялы якой на сучасны момант сталі карыснай і інфарматыўнай гістарычнай крыніцай пра дзейнасць беларусаў замежжа. Газетны артыкул «Папа Pius XI і Беларусы» [8, с. 6] нават зафіксаваў афіцыйны візіт беларускіх ксяндзоў да Папы Рымскага. У 1926 г. беларускія студэнты-католікі дабіліся аўдыенцыі ў Папы Рымскага Пія XI [8, с. 6]. У газетным матэрыяле распавядаецца пра дэталі

сустрэчы, на якой адбылося абмеркаванне стану беларускай каталіцкай супольнасці ў складзе Другой Рэчы Паспалітай. Важна падкрэсліць, што Папа Рымскі Пія XI вызначыўся ў гісторыі міжваеннага часу сваімі шырокімі дыпламатычнымі кантактамі. У перыяд яго пантыфіката Ватыкан атрымаў суверэннітэт як горад-дзяржава.

Сустрэча з беларусамі выклікала занепакоенасць польскіх ксяндзоў, пра што шчыра напісала «Беларуская Крыніца». Студэнты патлумачылі Папе Рымскаму, што ў Польшчы далёка не ўсе католікі з'яўляюцца палякамі па нацыянальнасці, а частка каталіцкага насельніцтва адносіць сябе да беларусаў: «Некалькі месяцаў таму Папеж прыняў беларускіх ксяндзоў студэнтаў, адбываючых у Рыме навукі. Давёў іх да Папежа стары мніх італьянец, які прадставіў іх як палякаў. На гэта адзін з ксяндзоў студэнтаў адазваўся: “мы не Палякі, а Беларусы”. Пасля гэтага Папеж бліжэй зацікавіўся студэнтамі і выпытваў з якіх яны мейсцаў беларускіх. Гэтым усім былі дужа незадаволены студэнты Палякі, прывыкшыя ўсіх католікоў у Польшчы лічыць “польскай веры”» [8, с. 6]. На высокім узроўні арганізаванай сустрэчы былі абмеркаваны не толькі рэлігійныя пытанні, але і палітычныя праблемы беларусаў як нацыянальнай меншасці ў Другой Рэчы Паспалітай.

Неабходна падкрэсліць, што беларусы-католікі мелі шырокія міжнародныя кантакты з рэлігійнымі арганізацыямі. Асабліва актыўна развівалася супрацоўніцтва будучых беларускіх ксяндзоў з харвацкім каталіцкім студэнцтвам. У выніку працы з'езда харвацкіх студэнтаў-католікоў, які адбыўся 22–24 ліпеня 1927 г. у г. Спліт (Югаславія), была аформлена рэзалюцыя да беларускіх католікоў [9, с. 3]. Харвацкія студэнты-католікі ў сваім афіцыйным дакуменце пазначылі праблему дыскрымінацыі беларускага каталіцкага насельніцтва ў Другой Рэчы Паспалітай. Занепакоенасць харватаў выклікала забарона праводзіць набажэнствы на беларускай мове, што падкрэслівалася ў рэзалюцыі як прыклад несправядлівага і нехрысціянскага стаўлення да нацыянальных пачуццяў беларусаў.

Сярод беларускіх студэнтаў у Італіі былі таленавітыя асобы, пра якіх на сваіх старонках размяшчалі матэрыялы замежныя перыядычныя выданні. Напрыклад, афіцыйны друкаваны орган Ватыкана «Рымскі агляд» («Osservatore Romano», № 141 за 1926 г.) апублікаваў рэліз пра паспяховую абарону доктарскай дысертацыі ксяндза-беларуса Станіслава Глякоўскага, якая адбылася ў Рыме 17 чэрвеня 1926 г. [10, с. 6]. Беларускі ксяндз з Віленскай архідыяцэзіі атрымаў адукацыю ў Папскім усходнім інстытуце ў Рыме. Газета «Беларуская крыніца» апублікавала тэму навуковай дысертацыі Ст. Глякоўскага:

«Малітва паводле дзённіка Іаана Кранштадскага “Маё жыццё ў Хрысце”» [10, с. 6]. Матэрыял віленскага выдання вылучала асабліва ўрачыстасць, пачуццё гонару за новага беларускага доктара касцельных усходніх навук Глякоўскага Ст.

Заклучэнне. Беларусы ў Італіі вызначыліся сваімі арганізацыйнымі і творчымі ініцыятывамі. Дзеячы мастацтва і беларускія ксяндзы імкнуліся папулярываваць і развіваць нацыянальную адметнасць у іншакультурным асяроддзі. Оперны спявак Павел Пракапеня меў насычаную гастрольную праграму па краінах Еўропы, у рамках якой

спрабаваў пашыраць беларускую народную пеўчую культуру за мяжой. Ксяндзы-беларусы ўздымалі праблему нацыянальных меншасцей у Другой Рэчы Паспалітай на міжнародным узроўні. Яны дабіліся аўдыенцы ў Папы Рымскага Пія XI з мэтай абмеркавання пытання рэлігійнай дыскрымінацыі беларусаў у Польшчы. У гады пантыфіката Пія XI беларускія католікі ў розных краінах свету развівалі актыўнае супрацоўніцтва з Ватыканам. У 1924 г. узнік праект адкрыцця Беларускай духоўнай семінарыі ў Рыме, які так і не быў рэалізаваны.

Спіс літаратуры

1. Я. Ш. Павал Пракапеня // Калосьсе. 1937. Кн. 2 (11). С. 121.
2. Бужанскі А. Павал Пракапеня // Калосьсе. 1937. Кн. 2 (11). С. 120.
3. Chomik P. [et. al.] *Historia Białorusinów Podlasia*. Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne, 2016. 538 s.
4. Mironowicz E. *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu piłsudczykowskiego*. Białystok: Trans Humana, 2007. 294 s.
5. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва. Фонд 3. Воп. 1. Спр. 184. Арк. 9.
6. *Bielarusy ŭ Rymie* // *Bielaruskaja Krynica*. 1926. № 1. S. 8.
7. *Беларуская духоўная семінарыя ў Рыме* // *Сын Беларуса*. 1924. № 35. С. 1.
8. *Papież Pius XI i Bielarusy* // *Bielaruskaja Krynica*. 1926. № 33. S. 6.
9. *Charwackaje Katalickaje Studenstwa – Bielaruskam Katalickamu Studenstwu* // *Bielaruskaja Krynica*. 1927. № 36. S. 3.
10. *Ksiondz-bielarus – doktaram Papieskaha Uschodniaha Instytutu* // *Bielaruskaia Krynica*. 1926. № 21. S. 6.

References

1. Ja. Sh. Paval Prokopenya. *Kalos 'se* [Spikeiets], 1934, book 2 (11), p. 121 (In Belarusian).
2. Buzhanski A. Paval Prokopenya. *Kalos 'se* [Spikeiets], 1934, book 2 (11), pp. 120–121 (In Belarusian).
3. Chomik P. [et. al.] *Historia Białorusinów Podlasia* [History of the Belarusians in Podlyashsha]. Białystok, Białoruskie Towarzystwo Historyczne Publ., 2016. 538 p. (In Polish).
4. Mironowicz E. *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu piłsudczykowskiego* [Belarusians and Ukrainians in the politics of the Pilsudski camp]. Białystok, Trans Humana Publ., 2007. 294 p. (In Polish).
5. Belarusian State Archive and Museum of Art. Fund 3. I. 1. F. 184. L. 9.
6. Belarusians in Rome. *Belaruskaya Krynitsa* [The Belarusian Source], 1926, no. 1, p. 8 (In Belarusian).
7. Belarusian Theological Seminary in Rome. *Syn Belarusa* [The Son of Belarusian], 1924, no. 35, p. 1 (In Belarusian).
8. Pope Pius XI and Belarusians. *Belaruskaya Krynitsa* [The Belarusian Source], 1926, no. 33, p. 6 (In Belarusian).
9. Croatian Catholic students to Belarusian Catholic students. *Belaruskaya Krynitsa* [The Belarusian Source], 1927, no. 36, p. 3 (In Belarusian).
10. Belarusian priest is a doctoral student of the Pontifical Oriental Institute. *Belaruskaya Krynitsa* [The Belarusian Source], 1926, no. 21, p. 6 (In Belarusian).

Інфармацыя пра аўтара

Коваль Вольга Уладзіміраўна – кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і паліталогіі. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, г. Мінск, вул. Свядлова, 13а, Рэспубліка Беларусь). E-mail: koval@belstu.by

Information about the author

Koval Volha Uladzimirauna – PhD (History), Assistant Professor, the Department of History of Belarus and Political Science. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., 220006, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: koval@belstu.by

Паступіў 11.09.2023